

LBRIS

We know
books

Ilie Mândricel

FOSTA MĂNĂSTIRE ALUNIȘ
(Județul Buzău)

Editura C.I.D.
București, 2020

CUPRINS

I. Zona	6
II. Începuturi legendare	10
III. Istoricul cercetărilor – Datare	16
IV. Descifrări documentare	53
V. Subordonare, ctitori	58
VI. Danii, avere	67
VII. Țigani	143
VIII. Scutiri și mile domnești	145
IX. Danii, avere (continuare)	151
X. Biserică de mir	173
XI. Reparații și îmbunătățiri	272
XII. Călugări și stareți	275
XIII. Biserica actuală	287
Lista ilustrațiilor	305

DE ACELAȘI AUTOR

Vestigiile rupestre din Munții Buzăului
(coautor), Buzău, Arhivele Statului Buzău, 1980

*

Izvoare din adâncuri. Începuturile învățământului buzoian la sate
Buzău, Editura C.C.D., 2000

*

Chemarea clopotelor scufundate
Buzău, Ed. Vega, 2006

*

Vestigii repestre și alte locuri magice din Munții Buzăului
București, Ed. Victor B. Victor, 2008

*

Epigrame din tranziție
Buzău, Ed. Vega, 2008

*

Scormonind prin cenușa veacurilor. Culegere de documente despre
comuna Bozioru, județul Buzău
Buzău, Ed. Vega, 2011

*

Bozioru. 500 de ani de atestare documentară
(coautor), Buzău, Ed. Alpha MDN, 2015

*

Fosta Mănăstire Găvanele
Buzău, Ed. Editgraph, 2015

*

Din umbra chiliilor în floare
București, Ed. C.I.D., 2017

*

Fidelitatea memoriei colective. De la Colchida din Curbură Carpaților
la Athosul românesc
(coautor), Buzău, Ed. Alpha MDN, 2017

*

Mărturii buzoiene în colecțiile Bibliotecii Academiei Române
București, Editura CID, 2018

*

Documentele Pârscovului
București, Editura CID, 2018

Aluniș este un sat al comunei Colți, din județul Buzău. Se poate ajunge la Aluniș pe două căi, una din ele fiind DN10 Buzău – Brașov, cu abatere la dreapta în fața liceului din Pătârlagele pe un drum județean modernizat de curând, care duce în comuna Colți, iar a doua cale, de pe același drum, cu abatere dreapta mult mai înainte, la Măgura, pe Valea Bălăneșei, până în comuna Bozioru, de unde drumuri comunale bine pietruite și întreținute poartă excursionistul prin satele Văvălucile, Scăeni, Buduile și Muscelul Cărămănesc. Ultimul sat aparține deja comunei Colți și, după încă un pas, ajungi la Aluniș. De preferat și recomandată de noi ar fi ultima cale, ea oferind în plus și posibilitatea vizitării Casei memoriale Vasile Voiculescu de la Pârscov și a cunoașterii unor biserici monumente istorice din satele de pe parcurs.

Îmi amintesc despre primul meu drum la hramul de la Aluniș, când, înainte de Muscelul Cărămănesc, după ce am trecut de fagul din marginea drumului dintre Buduile și Muscel¹, am părăsit drumul, pe cărarea din dreapta, pe lângă sat, prin pădurea și lacul Samaru. Lacul, care azi nu se mai cunoaște, era numit în vechime, după un des întâlnit obicei local, Lacul fără fund. Tradiția zice că, fiind un lac de pădure, cu crăcăriș și ierburi pe margini, mulți călători care nu cunoșteau drumul au pierit în adâncurile lui. Nu puține comori, spun bătrânii, au fost înghițite de el pentru totdeauna. Noul nume amintește de un drumeț înstărit care a poposit pe mal să se odihnească și, văzând cum calul său care a vrut să se adape e înghițit de ochiurile de

¹Arbore monument istoric, după ce a figurat ca personaj și laitmotiv în pentalogia românească „Mușcelenii” a colegului și prietenului nostru

apă înșelătoare, ar fi început să alerge disperat pe maluri și să strige după valorosul său samar care dispărea cu cal cu tot în adâncuri. Mai departe, prin satul Camboru, ajungi la Aluniș.

Satul și comuna, împreună cu comunele Bozioru și Brăiești, fac parte astăzi din așa-zisul triunghi al vestigiilor rupestre din Munții Buzăului Aluniș – Nucu – Ruginoasa, o zonă de cca. 25 de km. presărată din străvechime și până azi cu stâncării și grote enigmatice, sanctuare rupestre din timpurile neolitice sau ale primelor creștinări autohtone. Zona vestigiilor rupestre din Munții Buzăului oferă acum vizitatorilor ruine mai bine sau mai puțin bine conservate ale unor peșteri, adăposturi în piatră cu rol de locuire și străjuire, altare de rugă și jertfă, grote cu funcții magico-religioase precreștine și foste biserici creștine săpate parțial sau total în stâncă. Pereții lor „vorbesc” despre practici și trăiri spirituale întinse pe durata a cel puțin cinci milenii. Zona este la propriu, fără nici un fel de exagerare, un muzeu în aer liber al credințelor religioase ale strămoșilor poporului nostru și ale românilor, o expoziție pe plaieri și versanți a începuturilor pătrunderii creștinismului la noi, un creștinism popular în formă latină, înglobând în sine și unele „supraviețuiri păgâne, arhaice, câteodată abia creștinizate”, un creștinism caracteristic sud-estului european, numit de Mircea Eliade „creștinism cosmic”¹. Urcând în timp „până în sec. IV prin Audius și ucenici ai Sfântului Vasile cel Mare”², paleocreștinismul a avut aici „un vestit ansamblu sihăstresc ...”, cel mai vechi centru călugăresc din

Titi Damian.

¹Eliade, Mircea, „De la Zalmoxis la Genghis-Han”, Buc., Ed. șt. și enciclop., 1980, p. 246;

²Coman, I. Gh. pr. prof. dr., în „Spiritualitate și istorie la Întorsura

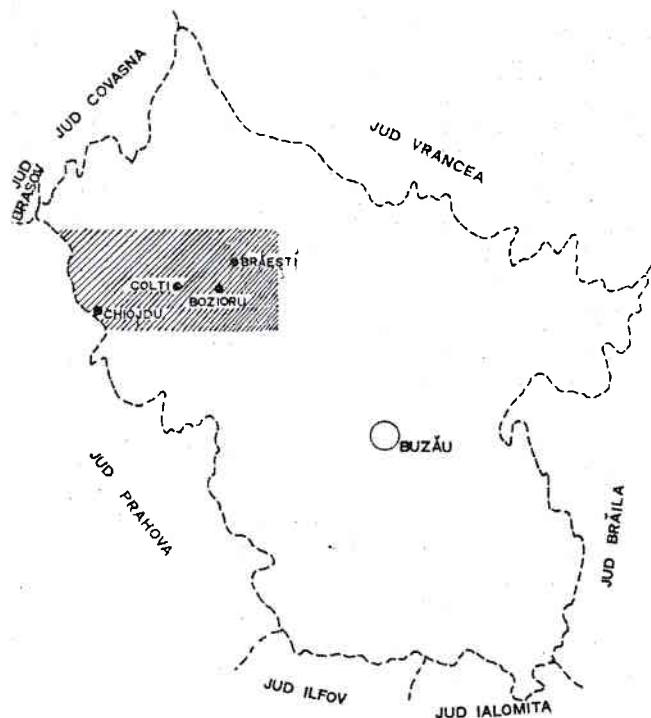
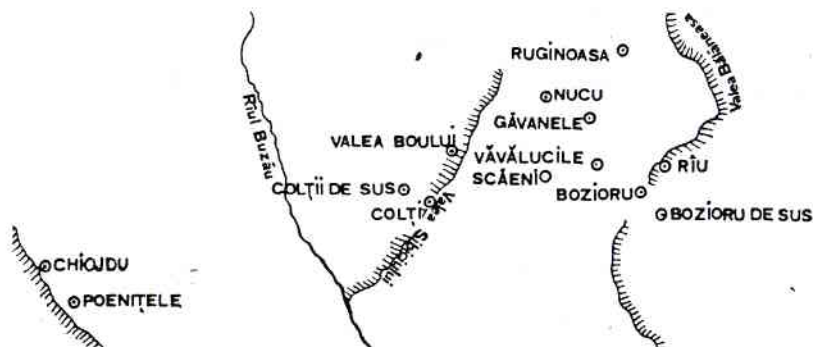

Fig. 2

Fig. 3

Carpați ..., cea mai puternică vatră sihăstrească din centrul țării noastre, după Dacia Pontică (Dobrogea)"¹. Supraviețuind migrațiilor, acest centru anahoretic de sub streășina munților (12 lăcașuri, „deși în mic, un alt Sfânt Munte, românesc”, după expresia lui Bazil Iorgulescu), a contribuit mai târziu, alături de altele, la edificarea unei tradiții de viațuire monahală „hotărâtoare în declanșarea renașterii isihaste – cel mai important fenomen spiritual din ultimele 3 secole ale celui de-al doilea mileniu de creștinism”². Grație internetului, dar și prin volumele „Vestigiile rupestre din Munții Buzăului” – 1980, „Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților”, 2 vol. – 1983, „Vestigii rupestre și alte locuri magice din Munții Buzăului” – 2008 și „Un monument din Carpații Orientali cu reprezentări din Preistorie și Evul Mediu: Nucu, Fundul Peșterii, județul Buzău” – 2012, sihăstriile rupestre buzoiene sunt astăzi cunoscute în țară și în străinătate. S-au pronunțat asupra lor reputați istorici (C-tin C. Giurescu, Pavel Chihaiia), arheologi (Vasile Boroneanț) și teologi (Dumitru Stăniloae și Em. Popescu), fiind treptat incluse în studiile privind aspecte ale vieții spirituale din sud-estul Europei din preistorie până în Evul Mediu³.

II. ÎNCEPUTURI LEGENDARE

Carpaților”, sub îngrijirea dr. Antonie Plămădeală, vol. I, Buzău, Ed. Episc. Buzăului, 1983, p. 256;

¹Bălan, Ioanichie ierom. „Vetre de sihăstrie românească”, Buc., Ed. Inst. Biblic al B.O.R., 1982, pp. 231-258;

²Cândea, Virgil acad. „Ecouri ale tradiției spirituale buzoiene în Occident”, în „Vestitorul Ortodoxiei”, nr. 156 din 16-31 mai 1996 (VIII), p. 3;

³Teodor, Dan Gh., Ciobanu, Doina, Constantinescu, Marius Eugen „Vestiges rupestres chrétiens dans les Monts de Buzau”, în vol. „Aspects of Spiritual Life in South East Europe from Prehistory to Middle Age”,

Istoricii bisericii noastre fixează începuturile iradierii creștine în zona Buzăului la jumătatea secolului al III-lea d. Chr., o dată cu creștinii (clerici și laici) din Capadocia aduși pe aceste meleaguri ca prizonieri de către carpi și goți. Creștini se aflau probabil și printre militarii romani din castrul de la Pietroasele. Dar apariția monahismului buzoian este legată de prezența audienilor în zonă. Erezia lui Audius asupra Trinității, respinsă de Sinodul de la Niceea (325), i-a atras acestuia exilul. Trecând Dunărea, el și adepții lui au propagat creștinismul și au înființat primele mănăstiri din Muntenia, în care se practica viața monahală, fecioria și asceza. Majoritatea monahilor din aceste mănăstiri erau autohtoni, căci goții săvârșeau cultul în biserici amenajate în corturi. Audienii practicau ruga în zori de pe înălțimi către soare, către lumina necreată, asemenea altare audiene de rugă putând să fi fost la Ușa Pietrii (Ruginoasa), Chilia lui Dionisie Torcătorul și Ghereta (Nucu) sau chiar la Aluniș, așa-zisul Scaun al lui Dumnezeu¹.

Știri punctuale despre existența unei vieți creștine organizate pe plaiurile buzoiene avem din timpul persecuției dezlănțuite de Athanarich împotriva creștinilor între 369-372. Analiza actului despre martiriul Sfântului Sava de la Buzău (Gotul)², din 372, evidențiază în zona Buzăului o intensă viață creștină desfășurată în parohii și mănăstiri.

Romanian Academy, Institute of Archaeology of Iași, Edited by Victor Cojocaru & Victor Spinei, Ed. Trinitas, Iași, 2004, pp. 303-322;

¹Asupra audienilor, vezi, Rămureanu, I. pr. prof., „Mișcarea audienilor în Dacia pontică și nord-dunăreană (sec. IV-V)”, în „Biserica Ortodoxă Română” (B.O.R.), nr. 9-10/1978 (XCVI), pp. 1053-1070;

²„Martiriul Sfântului Sava Gotul”, în „Actele martirice”, Studiu, trad. și note de Pr. Prof. dr. Ioan Rămureanu, Buc., Ed. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., 1977, pp. 315-321.

Localnicii, grupați în obști sătești în jurul târgului central sau înspre dealuri și munți (unde unii cred că ar fi viețuit și a fost martirizat Sântul Sava), aveau o situație materială bună dată de agricultură și creșterea vitelor. Satele dispuneau de biserici, preoți, cântăreți și de toate cele necesare serviciului divin¹. Monahismul buzoian, printre cele mai vechi din țară, a numărat la începuturi lăcașuri pitite sub streășina munților, cu biserici săpate în stâncă, amenajate în peșteri sau ridicate din lemn. Triumful sihăstriilor rupestre Aluniș-Nucu-Ruginoasa, „Athosul românesc”, deținea de mai multe veacuri asemenea înjghebări cu funcții magico-religioase de necontestat, dovadă Fundul Peșterii – Nucu. Particularitatea de căpetenie a așezămintelor monahale din zona vestigiilor rupestre din Munții Buzăului, spațiul creștin cel mai vechi și mai puternic din viitoarea Eparhie a Buzăului, rezultă chiar din denumirea pe care o poartă, multe dintre ele având biserici săpate în piatră. Ca și Peștera Sfântului Apostol Andrei, creștinătorul Dobrogei, primele lăcașuri ale credinței strămoșești au fost săpate și la Buzău în stâncă: peșteri amenajate ca spații cultice sau chilii, altare de rugă spânzurate în vârful stâncilor din buza prăpastiei și biserici săpate integral sau parțial în piatră au caracterizat faza creștinismului primar românesc. Puține sunt locurile din țară unde se mai pot vedea astfel de așezări monahale rupestre de odinioară, peste tot ele fiind înlocuite cu construcții de lemn sau de zid.

Cum spuneam, așezămintele monahale ale Buzăului au traversat epoca migrațiilor și i-au supraviețuit, străbătând veacurile când mai multe, când mai puține, când mai puternice sau mai firave, ducându-și viața de sine înainte

¹† Epifanie Norocel Episcopul Buzăului și Vrancei, „Sfântul Sava de la Buzău (Gotul)”, Buzău, Ed. Episc. Buzăului, 1996, pp. 12-13.

ca Nicodim să introducă în Țara Românească viața monahală cenobitică. În unele cazuri, e drept singulare, după risipirea călugărilor și desființarea așezământului, biserica de piatră a acestuia a devenit biserică de mir (sau de enorie) pentru credincioșii din preajmă. De cele mai multe ori nu s-a întâmplat așa deoarece satele erau mai la vale, la distanțe mai mari de centrele monahale rupestre. Singura biserică săpată în piatră devenită apoi biserică de enorie, având și azi această funcție, este biserica fostei mănăstiri Aluniș, din comuna Colți¹, săpată cândva în terminațiile sudice ale Culmii Martirea, hram Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul.

Am observat la unii dintre autorii pe care îi vom aminti și noi în paginile următoare tendința de a fixa începuturile vieții monahale buzoiene în secolele al XIII-lea și, mai ales, al XIV-lea, cât mai în apropiere de domnia lui Vladislav I Vlaicu (1364-1377), în jurul acțiunii Sfântului Nicodim, starețul întemeietor de la Vodița și apoi de la Tismana. Dar, așa cum am anticipat deja și reluăm acum aici, monahismul apăruse la noi încă din secolul al IV-lea, la scurt timp după apariția fenomenului creștin al monahismului. Factorii pe care i-am analizat generaseră în Subcarpații Buzăului, ca și în alte locuri, un monahism caracterizat prin retragerea în munți, în păduri și în peșteri. Profesorul Ion I. Nistor a afirmat că „Nicodim veni în Ungrovlahia ca organizator al vieții monahale după rânduiala de la Muntele Athos și nicidecum ca întemeietor de mănăstiri și schituri, fiindcă asemenea așezăminte duhovnicești ființau în Țara Românească și în plaiurile de dincolo

¹Nicolae Densușianu datează Colții în neolitic, ca vatră a unui trib de păstori, localizând aici celebra Colchidă: N. Densușianu „Dacia preistorică”, București, I.A.G. „Carol Göbl”, 1913, pp. 527-535.

de Carpați cu secole înainte de sosirea învățatului călugăr grec la Nordul Dunării”¹. Preotul profesor doctor Mircea Păcurariu a apreciat și el că „...așezările sihăstrești rupestre din Munții Buzăului (...) sunt anterioare secolului al XIV-lea” și că „viața mănăstirească la noi a fost influențată și de monahismul din celelalte țări ortodoxe, îndeosebi de la Muntele Athos, vatra de cultură și trăire duhovnicească a monahismului din întreg Răsăritul creștin”².

Legenda leagă începuturile mănăstirii Aluniș de una dintre străvechile îndeletniciri ale locuitorilor acestor meleaguri – păstoritul. În drumul lor de coborâre cu turmele spre locurile de iernare, aflați cu oile pe plai, ciobanii Vlad și Simion (a se observa numele lor curat românești) sunt nevoiți să înnopteze aici. După cină, adăpostesc oile lângă un perete de stâncă, le dau roată cu asinii și câinii, fac focul unul într-o parte, altul în cealaltă și se culcă. Visează amândoi același lucru: un înger care îi îndeamnă să sape o biserică în stânca din fața lor lângă care se adăpostiseră. Se trezesc într-un zgomot de nedescris – zbierete de oi, răgete de măgari și lătrături de câini. Focurile consumaseră de mult lemnele, dar flăcări care izvorau din cenușă se îndreptau spre stâncă și o luminau ca ziua. Oameni simpli, cu frica lui Dumnezeu, ciobanii înțeleg minunea și încep să sape în stâncă, renunțând la plecare. Ca să aibă cât de cât spor, încălzeau roca la foc puternic și ascuțeau cu rândul țiurile și răngile. Cu ajutorul localnicilor, se lucra în trei schimburi de câte doisprezece oameni, un schimb săpa, altul încălzea stânca și ascuțea sculele, iar al treilea

¹Apud Alex Mihai Stoenescu, „La Pișători” și Sfântul Nicodim de la Tismana”, în „Ev. istoric”, nr. 16/24 mai - 20iunie 2019, pp. 50-55;

²„Istoria bisericii ortodoxe române. Pentru Seminariile teologice liceale”, Buc., Ed. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., 2006, p. 105.

se odihnea, rotindu-se apoi între ele. Acolo unde se află azi Sfântul Altar săpătorii au descoperit o icoană a Sfântului Ioan Botezătorul (după alții, a Maicii Domnului). Vrând să o desprindă mai repede din stâncă, unul din săpători a tras și a scos-o, fără capul sfântului. Ulterior, icoana care a dat hramul a stat multă vreme în biserica mănăstirii, dovedindu-se făcătoare de minuni, dar azi nu se mai știe nimic de soarta ei. După ce biserica a fost gata, cei doi ciobani și alți zece lucrători au hotărât să se călugărească și au întemeiat aici mănăstirea cu numele satului învecinat și hramul sfântului a cărui icoană au găsit-o în stâncă. Chiliile au răsărit repede, săpate în aceeași stâncă sau în pietrele din jurul bisericii, ca mioarele împrejurul baciului. Cât despre biserică, legenda spune că la început era în întregime săpată în piatră, dar – cu vremea – partea din față prăbușindu-se, s-a adăugat un pridvor închis de lemn la intrare. Vechea ușă a pronaosului bisericii a fost multă vreme străjuită de chipurile în piatră a doi câini, tovarășii cei mai credincioși ai ciobanilor ctitori. Din păcate, despre sculpturile lor nu se mai știe nimic, ca și despre icoana făcătoare de minuni. După dispariția mănăstirii, în prima parte a secolului al XIX-lea, biserica a rămas pe locul ei ca dovadă vie că multe trec și se petrec, dar credința rămâne. Casele satului s-au apropiat de ea și astăzi, anual, la 29 gustar se adună aici la închinăciune, rugă și hram zeci de credincioși din satele apropiate.

O altă variantă a legendei povestea în 2004 doamna Viorica Nica, custode la Muzeul Chihlimbarului din Colți: „A fost odată, de mult, să fie acum vreo mie de ani, un cioban pe numele său Vlad. Și cum păzea el oile, într-o zi a adormit într-o frumoasă poiană, legănat de adierea vântului, în parfum de floare și în cântec de privighetoare. Numai ce ațipise, și în vis i se arată Maica Domnului, care-i spune să sape

împreună cu prietenul său, ciobanul de peste deal, Simion, în stâncă muntelui din preajmă, pentru că în mijlocul stâncii vor găsi o icoană. S-au apucat de lucru cei doi ciobani, au săpat în stâncă lângă care-și țineau oile, găsind în mijlocul ei icoana Maicii Domnului. A venit lume multă să vadă minunea, iar acolo, în acea stâncă, a fost construită o biserică, altarul făcându-se exact în locul în care cei doi ciobani au găsit icoana. Biserica există și azi, ea este Biserica în piatră a satului Aluniș din comuna Colți, județul Buzău”¹. Există și alte nenumărate legende despre întemeierea biseriței de la Aluniș și chiar despre începuturile satului Colți, acestea de pe urmă găsindu-se la istoricul Nicolae Densușianu.

În legătură cu praznicul hramului, la care am participat personal de câteva ori, acesta este unul de post și amintește credincioșilor sfârșitul mucenicesc al sfântului, pe care Sfântul Evanghelist Matei îl înfățișa îmbrăcat în haină din păr de cămilă, hrănindu-se cu lăcuste și cu miere sălbatică. A trăit în post neîntrerupt, nevoință, feciorie și rugă continuă. El l-a botezat pe Mesia în apa Iordanului. Irod Agripa, stăpânul Iudeii se despărțise de soție, luând pe Irodiada, soția fratelui său Filip, săvârșind ucidere și desfrâu, fapte condamnate public de marele Proroc Ioan Botezătorul. Irod îl întemnițează și l-ar fi ucis, dacă nu s-ar fi temut de popor. De ziua lui Irod, la o petrecere cu beție și desfrâu, fiica Irodiadei dansează înaintea mesenilor. Regelui îi place atât de mult, încât jură că îi va îndepli orice dorință. Sfătuită de mama ei, fiica îi cere capul sfântului Ioan, iar regele este obligat să-și țină cuvântul. De pe tipsia pe care a fost adus, capul sfântului continuă să-l mustre pe tiran. Una din cântările zilei de 29 August spune: „Slăvită

¹În vol. „Vestigii rupestre și alte locuri magice din Munții Buzăului”, Buc., Ed. Victor B. Victor, 2008, p. 192.